

Андрій БОЛЯНОВСЬКИЙ

*доктор історичних наук, старший науковий співробітник
відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини
Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7685-1854>
e-mail: andrii.bolianovskyi@gmail.com*

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ШЛЯХ ДО ГАДЯЦЬКОЇ УГОДИ (1657 РІК – ПЕРША ПОЛОВИНА 1658 РОКУ)¹

Досліджено зовнішньополітичні кроки короля Польщі Яна Казимира II Вази та гетьмана Війська Запорізького Івана Виговського щодо політичного зближення їхніх держав. З'ясовано, що основні зацікавлення і дипломатичні ініціативи й активність у веденні переговорів виявили представники Речі Посполитої. Проаналізовано практичні заходи, прийоми і методи, застосовані з урахуванням конкретних умов і виду вирішуваних завдань їхньої зовнішньої політики.

Вивчено дії очільників двох держав і наділених повноваженнями для перемовин державних діячів як посередників між королем і гетьманом та їхніх дипломатів у процесі розробки угод із урахуванням національних та соціальних інтересів їхніх суспільних станів. Розкрито зміст ведення переговорів, наведено основні аргументи договірних сторін на користь врегулювання тогочасних і запобігання майбутніх конфліктів у взаєминах між Польщею й Україною.

Виокремлено два основні етапи на шляху досягнення порозуміння і партнерства: 1) заходи щодо досягнення миру в 1657 р.; 2) зусилля, які докладали відповідні сторони заради укладення політичної угоди в першій половині 1658 р. Відзначено, що успіх переговорів забезпечили особисті дипломатичні здібності головного «лоббіста» політичних перемовин Станіслава Казимира Беневського.

¹ Стаття є продовженням тематичного циклу статей автора з історії укладання Гадяцької угоди: Боляновський А. Основні зовнішні та внутрішні політичні чинники Гадяцької унії: українські обставини, передумови, причини (серпень 1657 р. – вересень 1658 р.). *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2022. Вип. 15. С. 5–34; Боляновський А. Політичний шлях до Гадяцької угоди: основні аргументи і мотивації державних еліт Польщі (1657 рік – літо 1658 року). *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Львів, 2023. Вип. 16. С. 5–28. Статті підготовлено частково на основі матеріалів, зібраних під час стажування у Західному інституті у Познані у 2019 р., за що автор висловлює щире подяку його директорці п. Юстині Шульц та його науковому співробітнику професору Станіславу Жерку.

Зроблено висновок про невдалі спроби Москви зруйнувати конструкції миру й порозуміння між Польщею та Україною.

Ключові слова: Польща, Україна, Військо Запорізьке, Гадяцька угода.

Вивчення дипломатичних зусиль, спрямованих на укладення Гадяцької угоди 1658 р., започаткували дослідники з Польщі Францішек Равіта-Гавронський (Franciszek Rawita-Gawroński) (Gawroński, 1907) та Людвік Кубала (Ludwik Kubala) (Kubala, 1922) й майже через століття значно доповнили Піотр Кроль (Piotr Kroll) (Kroll, 2008, s. 149–228), Анджей Перналь (Andrzej Pernal) (Перналь, 2013) та інші вчені. З українських вчених переговори про пошук формули досягнення українсько-польського порозуміння досліджував Михайло Грушевський (Грушевський, 1958, с. 270–279, 288–298), після якого інші вітчизняні автори здійснювали тільки загальний аналіз проблеми (див., наприклад: Бульвінський, 2005, с. 126–127; Газін, 2012, с. 103–110). Проте недостатньо вивчено опубліковані й доступні науковцям документи, не з'ясовано логіку й послідовність розвитку дипломатичних заходів, спрямованих на досягнення миру між Річчю Посполитою (РП) й Військом Запорізьким (ВЗ) та їх трансформацію в укладення політичного союзу. Одні документи опубліковано тільки в останні десятиліття, інші – недостатньо проаналізовано (Гарасимчук, 1994; Мицик, 1999, с. 93–112; Мицик, 2009, с. 511–531; Мицик, 2015). Проте додатковий аналіз листування головних осіб, причетних до підготовки й укладення Гадяцької угоди, дає змогу доповнити сказане іншими авторами й зробити деякі нові додаткові висновки.

Окрім того, історики не дали відповіді на багато актуальних питань теми. Кому належали ініціативи укладання угоди, хто насправді був більше зацікавлений у її укладенні – РП чи ВЗ? Що передувало переговорам на найвищому рівні, якими були аргументи сторін на користь досягнення домовленостей, яким було бачення перспектив подальшого порозуміння? Якою була роль посередників, у чому проявилися сприяння й дипломатична підтримка пошуків миру з боку інших держав? Урешті, одне з питань, що потребує відповіді, – якими були пропозиції правлячих кіл Корони Польської щодо укладання конкретних домовленостей із ВЗ? Якою була реакція дипломатів Української козацької держави? Які аргументи наводили учасники перемовин, у чому дипломати протилежних сторін збігалися, із яких питань між ними залишалися розбіжності? Як Москва намагалася стримати зусилля щодо досягнення порозуміння між королем Польщі Яном II Казимиром Вазою (Jan II Kazimierz Waza) та гетьманами ВЗ Богданом Хмельницьким й Іваном Виговським і чи вдалося їх зупинити? Аналіз дипломатичного шляху до укладення Гадяцької угоди є метою статті, а її головним завданням – спроба відповісти на усі ці питання.

Дипломатичний пролог: роль посередників в укладенні союзу Речі Посполитої і Війська Запорізького. На початку 1657 р. Корона Польська опинилася у набагато складнішій ситуації, ніж Українська козацька держава: якщо для ВЗ це був період відносної стабільності й угод із іншими державами, то у Польщі це був період внутрішньої нестабільності й відомий як «Потоп» період «війни на кілька фронтів» (здебільшого проти Швеції, ВЗ, Семигородського князівства й Московської держави). З огляду на це, важко погодитися з думкою про те, що більше зацікавленими у порозумінні з Польщею були спочатку Б. Хмельницький, а згодом

І. Виговський (Бульвінський, 2005, с. 126–127), які хоча й формально визнали владу царя Московської держави Алексея Михайловича (Алексей Михайлович) над ВЗ, де-факто проводили політичну лінію, яку можна умовно окреслити як козацьку багатовекторність, тобто одночасну зовнішньополітичну орієнтацію на кілька держав із намаганням використати протиріччя між ними для досягнення незалежності власної держави. Орієнтація не була сталою й залежала від політики, яку певна держава проводила у конкретний момент щодо України. Зрештою, це була типова для того часу практика зовнішньополітичної орієнтації держав світу й Україна не була винятком. Зрештою, очевидно, у той час поява її як незалежної держави у центрі Європи в оточенні держав, що претендували на її територію, була би нереальною за обрання тактики зовнішньополітичної орієнтації тільки на одну державу-союзника. Одне з перших питань для з'ясування дипломатичної історії порозуміння між очільниками тогочасних Польщі й України, що потребує відповіді: коли Б. Хмельницький вирішив вдатися до практичних дипломатичних кроків задля досягнення певного способу співіснування з РП? Очевидно, що це сталося після ігнорування його думки щодо змісту укладання Віленського перемир'я наприкінці 1656 р. Згодом, 23 травня 1657 р., в Україну прибули послы царя окольничий Фьодор Бутурлін (Фёдор Бутурлин) та дяк Васілій Михайлов (Василий Михайлов), які зустрілися у Гоголеві з Остапом Виговським (батьком генерального писаря). Від нього Ф. Бутурлін у розмові віч-на-віч довідався про готовність гетьмана відмовитися від «царської протекції» й домовлятися про мир із Польщею через відмову наприкінці 1656 р. допуску послів ВЗ до переговорів між Московською державою і РП (Акти-3, с. 556–557). Мабуть, це сталося у середині листопада 1656 р., коли Б. Хмельницький виразно дав зрозуміти, що виступить проти будь-якої держави, яка посягатиме на свободу, права й волю людей в Україні. У листі королю Швеції від 16 листопада він емоційно оголосив, що «як від початку ми підняли зброю проти поляків на захист віри та вільності, так і тепер не перестанемо боротися проти кожного, хто хотів би сісти нам на шию» (Шевченко, 1961, с. 545).

Від 1656 р. дипломати Корони Польської активізували спроби повернути ВЗ під владу короля. Для цього обрано два шляхи: 1) «зондування» ґрунту для перемовин шляхом спроб вплинути через керівників та дипломатів інших держав на применшення антипольських тенденцій у планах і політиці Б. Хмельницького й І. Виговського; 2) перемовини послів РП і ВЗ.

Першим із посередників у переговорах РП і ВЗ мав бути кримський хан. Ще на початку 1656 р. король Польщі скерував свого посла Яна Шумовського (Jan Szumowski) до кримського хана Мехмеда IV Герая (ىارک دمحم) і запропонував йому відновити політично-військовий союз із Богданом Хмельницьким, якби той погодився повернутися під владу короля й відмовився від підданства Московському царству. 8 січня того року в листі до гнізненського єрхиєпископа король розкритикував пропоновані йому радниками перемовини з князем Семигороддя (тогочасна українська історична назва – Трансильванія) Дердем Ракоці (Gyorgy Rakoczy) й натомість покладав велику надію на допомогу від Кримського ханства і ВЗ. Він висловив сподівання, що «татари після повернення уродженого Шамовського, якого туди післали [мова про посла Польщі до Бахчисараю – А. Б.], прибудуть до нас, і приведуть козаків до нас на службу» (Grabowski, 1845, s. 88).

Амбітні наміри Яна Казимира у той час були спрямовані на формування коаліції РП, ВЗ та Кримського ханства проти Московського царства. Таємну геополітичну стратегію сформульовано 26 січня 1656 р. в інструкції для посла Яна Шумовського до кримського хана Мехмеда IV Герая: «Було б добре, якби цей мир було укладено за двох умов: 1) Військо Запорозьке буде вірним й. к. м. і Речі Посполитій; 2) Воно відступить від Москви, що і сам хан повідомляє». Стосовно Швеції було визначено: «Мова йде ... про те, щоб хан дав королеві на допомогу понад 10 000 татар, а гетьман 10 000 козаків на допомогу проти шведів». Проте кримський хан Мехмед IV Герай не поспішав надавати практичну дієву допомогу Польщі. Тільки 10 березня у листі до Яна Казимира він повідомив про згоду надати військову допомогу королю й про зміст переговорів із козаками (Мицик, 2015, с. 331–332). Проте, не зважаючи на обіцянки кримського хана, Корона Польська не отримала належної військової допомоги, унаслідок чого до середини 1657 р. опинилася у край несприятливому міжнародному становищі (Wójcik, 1974, s. 54–55). Це спонукало її шукати посередників із метою вплинути на формування пропольської політики ВЗ.

Польські дипломати також спробували через Оттоманську Порту спонукати І. Виговського бути більше готовим до зближення з РП. На прохання посла Польщі у Стамбулі султан відмовився приймати козацьке посольство доти, поки козаки не досягнуть порозуміння з поляками. 18 серпня 1657 р. папський нунцій у Венеції на підставі отриманої інформації повідомив до Риму, що під час прибуття посольства гетьмана султан відмовився прийняти цих посланців, посланих до нього козаками: «Хмельницький, верхник козаків, зробивши себе володарем Русі, послав своїх послів до Порти; прибувши куди вони отримали відповідь, що спочатку вони повинні домовитися з поляками, а потім послі отримають аудієнцію». Згідно з повідомленням для Папи Римського з Варшави від 19 листопада 1657 р., вимогу, яку посла І. Виговського почули у Туреччині, їм згодом повторив посол Оттоманської Порти, який прибув до Чигирини на зустріч із гетьманом (Welykuj, 1963, s. 65, 81).

Якщо державні діячі інших країн відігравали роль неофіційних посередників у спробах порозуміння козаків із Річчю Посполитою, функцію офіційної «третьої сторони» в укладенні політичних домовленостей між нею і ВЗ перебрав на себе дипломат Священної Римської імперії (тогочасної Австрії). Імператор Фердинанд III (Ferdinand III) виявив зацікавлення у тому, щоб Польща досягнула порозуміння з Богданом Хмельницьким, щоб не допустити до його союзу з королем Швеції, й у січні 1657 р. делегував до гетьмана католицького архієпископа Петра Парчевича з Христофором Маріановичем (Welykuj, 1963, s. 72). Імператор вислав свого посла у порозумінні з Польщею й звернувся до польського короля з пропозицією надіслати від себе додаткові побажання до пропозицій для Парчевича. Проте у Варшаві не виникло жодних додаткових пропозицій і Ян Казимир тільки попросив, щоби імператорський посол вжив усіх можливих аргументів для того, щоб Богдан Хмельницький якнайшвидше прийняв королівського посла (Кордуба, 1908, с. 20). 2 квітня 1657 р. Фердинанд III помер, а його спадкоємець Леопольд I (Leopold I) 19 травня вислав архієпископові доручення і надалі вести переговори з Богданом Хмельницьким і намагатися довести їх до бажаного кінця. Згодом, 18 (28) квітня того ж року, гетьман написав у листі до імператора, що на його посередництво він погоджується, але за умови, «якщо, однак, не буде завдано шкоди безпеці та

цілісності нашої держави» (Шевченко, 1961, с. 578). Від квітня 1657 р. тривали розмови між представниками Польщі й Священної Римської імперії про те, щоб переконати Б. Хмельницького прийняти пропоновані польською стороною умови. Ян Казимир вислав одного зі своїх дипломатів Анджея Мясковского (Andrzej Miaskowski) до Відня, щоби той посприяв збільшенню військової допомоги імператора для Польщі. Головним результатом цих заходів був новий трактат від 27 травня, у якому Леопольд I зобов'язався проводити подальші переговори з Богданом Хмельницьким і спонукати його визнати зверхність короля (див.: Кордуба, 1908, с. 1–31).

Натомість Іван Виговський вбачав якщо не посередником, то принаймні «чинником тиску» у переговорах ВЗ і РП короля Швеції Карла Густава Х (Karl X Gustav). 25 жовтня 1657 р. представники козацької держави у Корсуні підписали угоду про союз зі Швецією. Згідно з доданими до основного її тексту умовами, король визнавав Військо Запорізьке незалежною державою: «Світлий король шведський визнає і оголосить Військо Запорозьке з підлеглими йому провінціями як вільний і нікому не підвладний народ і боронитиме їхню свободу і суверенітет проти всіх інших ворогів». Додані до тексту угоди пункти особливо важливі для розуміння по суті максималістських прагнень І. Виговського щодо свободи і незалежності козацької держави у майбутніх переговорах із Польщею. Прописано умови, які король Швеції мав висувати до Речі Посполитої щодо її політики супроти України, головною з яких була вимога відмови від претензій на території козацької держави й визнання у письмовій формі й особистою присягою королем Польщі її тогочасного кордону з Військом Запорізьким (Riksarkivet).

Зусилля задля укладення миру як перший етап перемовин. Посольська місія Станіслава Казимира Беневського (Stanisław Kazimierz Bieniewski). Перебуваючи у стані війни проти РП, у 1656 р. Богдан Хмельницький та Іван Виговський спочатку не планували домовлятися з Яном Казимиром. Натомість вони розпочали активні перемовини з вигнаним із Польщі колишнім підканцлером (віце-канцлером) Корони Польської Геронімом Радзейовським (Hieronim Radziejowski), який був прихильником ідеї союзу РП і ВЗ (Kersten, 1988). 11 січня 1656 р. гетьман писав у листі Г. Радзейовському: «Коли тоді високовельможний милостивий пане захочеш приїхати в Україну, то приїжджай. І зустрівшись між собою, про все почесно домовимося, щоби на майбутні часи добре було ... І про те дуже стараємося, щоб зі сторонніми монархами і панами укласти мир, і маємо надію на Бога, що з його допомогою все буде добре» (Памятники, 1898, с. 234–235). У написаному того ж дня листі Г. Радзейовському І. Виговський закликав його прибути за першої зручної нагоди до Б. Хмельницького для обговорення й укладення політичної угоди, констатує, що у той час гетьман вже уклав угоду із взаємною присягою підписантів із Кримським ханом і вів переговори про укладання подібних домовленостей із дипломатами інших держав, перебуваючи у Чигирині. Іван Виговський звернув увагу на те, щоб на кордоні Корони Польської зустріли його посла і «десь поблизу Волині можна було би поговорити про всі ці речі, потрібні обом сторонам». Він звертав увагу на несприятливі зимові умови як труднощі для проведення розмов і пропонував відкласти зустріч до весни, але призначення остаточного часу зустрічі довіряв своєму адресатові (Памятники, 1898, с. 236–237). Проте Г. Радзейовський

та антикоролівська опозиція частини шляхти загалом виявилися занато слабкими «політичними гравцями», які могли би суттєво впливати на долю РП або, тим більше, на взаємини між Короною Польською і ВЗ. Незабаром після обміну листами з Б. Хмельницьким та І. Виговським Г. Радзейовський був заарештований шведами за звинуваченням у зраді й переговорах із королем Польщі. Протягом наступного року Б. Хмельницький не проводив переговорів із опальними політиками РП, але через рік обставини спонукали його відновити перемовини з королем Польщі.

На початку 1657 р. до Чигирина прибув особистий посол короля Польщі, Волинський каштелян, секретар Яна Казимира Станіслав Казимир Беневський. Важливе значення у виборі його кандидатури на посла мало те, що він був особисто добре знайомий із ключовими постатями політики Української козацької держави (як луцький міський писар від 1641 р. із земляками-волинянами Іваном Виговським та Павлом Тетерею, які тоді перебували у Луцьку, й завдяки сімейним зв'язкам міг розраховувати на підтримку київського підкоморія Юрія Немирича, а незабаром також познайомився з Богданом Хмельницьким) (Перналь, 2013, с. 197).

Після 20 січня 1657 р. Ян Казимир підписав інструкції Станіславу Казимиру Беневському про зміст розмов із керівниками козацької держави, в яких рекомендовано порадити Богдану Хмельницькому відмовитися від зовнішньополітичної орієнтації на співпрацю з кількома державами й повернути ВЗ у підданство короля Польщі. Посол мав докласти усіх зусиль для досягнення миру й насамперед посприяти розриву союзу між Б. Хмельницьким і Д. Ракоці (Мицик, 2015, с. 338). Станіслав Казимир Беневський отримав пораду звернути увагу не те, що Москві не можна вірити, бо підданство цареві неминуче закінчиться ярмом для козаків. Кінцевим висновком і квінтесенцією інструкцій, адресованими для Б. Хмельницького та І. Виговського, мала бути теза інструкцій, якою С. К. Беневський повинен був їм довести, що Польща не планує антикозацької політики й не має наміру об'єднання з ворогами козаків для того, щоб продовжувати війну проти ВЗ: «Бо якщо справжді є побоювання, що ми, примирившись з іншими, звернемо зброю проти козаків – то це ніколи не було в намірі Його королівської величності – і взагалі і нам, і Хмельницькому з козаками [треба] укласти славний і ґрунтовний мир». Щодо політики Москви в інструкціях зазначено, що цар має два основні бажання: 1) поневолити Україну; 2) стати спадкоємцем престолу короля Польщі. Проте обидва домагання були згубними у різний спосіб для ВЗ і РП: перше спричинило би закріпачення козаків, друге – всіх мешканців Польщі. Тому краще, щоби козаки погодилися з Польщею перед сеймом, де, власне, були би тільки затверджено угоду й основні напрямки зовнішньої політики Польщі. В інструкціях рекомендовано, у разі відмови козаків надавати мілітарну допомогу для РП, пропонувати їм не надавати її також для Москви проти Польщі (Кордуба, 1911, с. 420–421).

Так, 31 січня 1657 р. у листі без підпису (вірогідно С. К. Беневського) І. Виговському стверджено, що у Варшаві домовлено створити «комісію, призначену для заспокоєння Війська Запорізького, але раніше наші домашні завірюхи з московським царем і тамтешнім народом [ми] мали б заспокоїти». Автор листа заявив про сумніви щодо згубного для Польщі союзу Б. Хмельницького з Д. Ракоці й вважав, що козаки мають більшу довіру до короля, ніж до царя. Гетьман спробував викликати враження, що корпус Антона Ждановича нібито був скерований до Польщі

без погодження з Богданом Хмельницьким й складався не з реєстрових козаків, а з добровольців, а тому гетьман нібито не схвалив рішення свого підлеглого. Станіслав Казимир Беневський доповів королю про цю версію розвитку подій, і деякі люди з оточення короля їй вірили. 22 березня того ж року шляхтич із оточення Яна Казимира констатував, що «кілька тисяч козацької черні, які не були в реєстрі, виступили з Ракоці без відома й волі Хмельницького» (Мицик, 2015, с. 339–341).

До Чигирини С. К. Беневський прибув на початку березня 1657 р. формально для того, щоб Б. Хмельницький відмовився від спілки з Д. Ракоці й погодився на перемир'я з Польщею (Кордуба, 1908, 20п). Метою тогочасної місії Станіслава Казимира Беневського було встановити перемир'я з ВЗ напередодні сейму, призначеного для вибору царя Алексея Михайловича спадкоємцем корони короля Польщі. Якби спроба схилити Б. Хмельницького до повернення України під владу Польщі не вдалася, С. К. Беневський мав спробувати переконати гетьмана погодитися на його нейтралітет у війні Швеції та Московської держави проти Польщі (Грушевський, 1958, с. 271). Після виїзду з Чигирини С. К. Беневський повернувся туди 20 березня 1657 р. (Gawroński, 1907, с. 8–10).

Проте Б. Хмельницький на пропозиції повернутися у підданство королю відповів дуже стримано, виявляючи максимальну обережність, щоб про зміст перемовин не дізналися у Москві. Зміст перемовин був настільки важливим, наскільки і таємним, що С. К. Беневський не наважився переказати суть розмови у письмовій формі, не впевнений у тому, що рано чи пізно про зміст його листа стане відомо у Москві. 23 травня 1657 р. царський посол Фьодор Бутурлін зустрівся з Остапом Виговським – батьком тогочасного генерального писаря, якому син переказав аргументи Станіслава Казимира Беневського на користь порозуміння Речі Посполитої з козацькою державою: козаки повинні звернутися до короля з проханням пробачити їм відступництво до скликання сейму, який повинен ратифікувати умови Віленської угоди; у разі нездатності козаків домовитися з королем, у них у Варшаві вбачатимуть загрозу для Речі Посполитої, яка для їх знищення вимушена буде об'єднати сили з Московською державою (Акти-3, с. 556–557).

Завершення першого етапу переговорів із метою досягнення миру. 18 квітня 1657 р. Б. Хмельницький написав дуже дипломатичного змісту листа королю Польщі. Як і у листах до султана Османської імперії, кримських ханів, короля Швеції та інших монархів, Б. Хмельницький позиціонував себе фактично і формально як очільник незалежної держави, а не васал певного суверена, послуговуючись титулом «гетьман Війська Запорізького» без чіткого визнання верховності короля Польщі чи царя Московської держави (у попередніх листах до них він підписувався залежно від адресата «Гетьман з ВКВ [Вашої королівської величності] Військом Запорізьким» й від 1654 р. – «Гетьман з Вашої пресвітлої царської величності Військом Запорізьким»). Богдан Хмельницький, зокрема, писав, що козаки «завжди були чутливими» до наказів короля і «намагалися виконувати їх якнайстаранніше, остерігаючись найменшої догани». Гетьман запевнив, що він уважно розмовляв «з паном Беневським про справи, доручені йому Вашою королівською Величністю, намагаючись не принизити величі Вашої королівської Величності, але щоб і наші вольності не занепали», а «чому повністю не здійснені бажання Вашої королівської Величності, той же Беневський пояснить і викладе порядок справ, як ми

обговорювали» (Памятники, 1898, с. 539–540). Того ж дня Богдан Хмельницький написав у листі великому коронному канцлеру Стефану Корицінському (Stefan Koryciński): «... Ми схиляємося до цього, щоби був якийсь мир після такого важкого і бурхливого заворушення, щоби було прийнято рішення, про способи укладення якого Вашій милості милостивому панові усно розповість його милість пан Беневський» (Федорук, 1996, с. 143). 18 квітня 1657 р. І. Виговський також повідомив С. Корицінському, що усна доповідь С. К. Беневського навчить, «як усунути і припинити це оплакуване внутрішнє замішання» (Памятники, 1898, с. 238).

Листи Б. Хмельницького й І. Виговського до короля та великого коронного канцлера започаткували їх велику дипломатичну гру, кінцевою метою якої було припинення війни ВЗ і РП та укладення між ними політичної угоди. Францішек Равіта-Гавронський так прокоментував згадані листи: «Почалися дипломатичні кроки. 18 квітня 1657 року Іван Виговський дуже обережно відписав канцлеру корони Стефану Корицінському. Повідомивши Беневському справжню причину свого приїзду, він пообіцяв, що зробить усе, щоб відбулися бажані зміни двосторонньо загострених відносин. Того ж дня Хмельницький відповів королю. Насамперед ... він подякував Беневському за надісланого йому листа і пообіцяв, що також спробує “задовольнити” короля. Щодо посольства, то він обережно сказав, що він “конфіденційно розмовляв з Беневським, бажаючи, щоб королівську величність не було принижено і козацькі вольності не загинули” через те, що бажання короля не досягли остаточного результату...» (Gawroński, 1907, s. 10).

З метою заохочувати гетьмана до укладання миру 28 травня 1657 р. король написав приязного листа І. Виговському (Мицик, 1999, с. 112). Тоді ж про зміст переговорів С. К. Беневського стало відомо послам інших держав. Про нього, зокрема, дізнався дипломат Священної Римської імперії, народжений у Франції як Франсуа Поль де Лісола (François-Paul de Lisola) й на службі імператору Фердинанду III відомий як Франц Пауль фон Лісола (Franz Paul von Lisola). Він поінформував імператора, що до королівського двору Яна Казимира надійшли звістки про миролюбні настрої козаків та їх бажання поєднатися з Польщею. 29 травня 1657 р. Ф. Лісола повідомив до Відня: «Надійшла звістка від козаків, яка свідчить, що вони схиляються до миру з Польщею» (Archiv, 1887, р. 278). 3 червня того ж року Франц Пауль фон Лісола у листі до нового імператора Священної Римської імперії Леопольда I згадав про місію Станіслава Казимира Беневського в Україні й повідомив, що «і Хмельницький, і козаки не бажають нічого, крім миру з поляками; їх образило, однак, те, що їх віленські послы не були допущені московитами, щоб брати участь в укладанні своїх договорів» (Кордуба, 1911, с. 475). Інформація з Відня поширилася теж у дипломатичних представництвах інших держав. 9 червня 1657 р. апостольський нунцій у Священній Римській імперії Сціпіоне Панночієші (Scipione Pannocchieschi), поінформований у Відні про розмови Станіслава Казимира Беневського з гетьманом, повідомив до Риму, що повідомлення про «рішення Хмельницького і козаків повернутися до покоры Його Величності сприймають як дуже певне» (Welyukj, 1963, р. 49).

Уявлення про бачення королем Польщі перспектив нормалізації відносин із ВЗ можна скласти на підставі аналізу змісту його інструкцій С. К. Беневському від 13 червня 1657 р. Король вважав війну ВЗ проти РП згубною для обидвох

держав, закликав до взаємного прощення кривд. Ян Казимир радив Станіславу Казимиру Беневському під час переговорів згадати про те, що під тиском польських дипломатів турки й татари готові вирушити проти Дердя Ракоці й молдавського та волоського господарів ї проти козаків. Посол мав звернути особливу увагу І. Виговського на загрозу Оттоманської Порти для ВЗ, яку можна би було відвернути шляхом укладення союзу Польщі й України. У разі непоступливості гетьмана Ян Казимир радив Станіславу Казимиру Беневському докоряти гетьману провинами супроти РП й відмовитися від пошуку протекції інших держав й повернутися у підданство королю Польщі й на доказ своєї вірності надіслати йому на допомогу 10-тисячний козацький корпус проти Швеції. Якщо Богдан Хмельницький затягуватиме переговори, Ян Казимир радив Станіславу Казимиру Беневському орієнтуватися залежно від ситуації й самому приймати рішення про вибір тактики та аргументів для впливу на погодження гетьмана на королівські пропозиції у тій формі, що не викличе заперечень у Варшаві. Наприкінці інструкцій Ян Казимир радив прискорено укласти угоду з Богданом Хмельницьким у трьох примірниках, один із яких пропонував залишити гетьману, другий – Станіславу Казимиру Беневському, а третій відправити до Дубна й звідти до короля за зручної нагоди з дотриманням безпеки, щоб він не потрапив до сторонніх рук, тобто до шпигунів Московського царства. Король звертав особливу увагу на те, що перемовини потрібно проводити у суворій таємниці, щоб це не зашкодило угоді про перемир'я між РП і Московською державою (Памятники, 1898, с. 242–245).

Незабаром до Чигирина прибули послы короля Станіслав Казимир Беневський та смоленський каштелян Казимир Людвік Євлашевський (Kazimierz Ludwik Jewłaszewski). Вони передали гетьману лист Яна Казимира від 13 червня 1657 р., у якому король писав: «Я знаю, благородний гетьмане, [про] твій розум, і сподіваюся, що ти вже задоволений помстою за образи, які завдані руському народові. Протягни ж-бо великодушно руку примирення й надай допомогу падаючій Польщі, яка була і твоєю Вітчизною. Ти головна причина бід Польщі: тепер, можливо, шведи й угорці розірвуть її! Я ... звертаюся до тебе, до війська козацького, до всього мужнього руського народу. Від вас почалося розорення Польщі, нехай же від вас прийде і порятунок!». За польськими джерелами, Б. Хмельницький після прочитання цього закликів запевнив, що не бажає кровопролиття й обіцяв діяти для порятунку Польщі. На питання представників короля про те, «навіщо ж, не дочекавшись комісарів, укладено союз із Ракочі» й чому чернігівський і брацлавський полковники Антон Жданович та Михайло Зеленський «розоряють тепер з ворогами Корону Польську», Богдан Хмельницький пояснив, що до Польщі прибули нібито тільки козаки за власним бажанням без наказу, згоди й відома гетьмана. Почувши про рішення гетьмана відкликати козацький корпус із Польщі, комісари перейшли до питання визначення кордонів України у такий спосіб: від гирла р. Дністер вгору до кордонів Покуття, звідти – на північ до вершини р. Горинь (що виконувала функцію кордону аж до її впадання у р. Прип'ять), звідти кордон тягнувся до Старого Бихова. «Річкові кордони» виглядали як певні природні кордони. Проте комісари відмовилися визнавати територією під владою Війська Запорізького ті землі Волині у складі Великого князівства Литовського, які не вважали землями розселення козаків або територією розселення русинів-українців, з огляду на що

вони не могли бути предметом територіальних вимог Б. Хмельницького. Від Старого Бихова кордон проходив через Дніпро вздовж Сожі до її верхів'я або до Рославля, звідки спускався до Чорного моря. Східним кордоном України вважали той, що відділяв Річ Посполиту від Московської держави. З півдня Україна межувала Чорним морем від Дніпра до Дністра. Станіслав Казимир Беневський та Казимир Людвік Євлашевський лише підтвердили кордони, які раніше окреслили Адам Кисіль і Себастьян Маховський (Sebastian Machowski) – інші представники Речі Посполитої (Костомаров, 1884, с. 269–271).

Микола Костомаров згодом так підбив підсумки перемовин про перемир'я між РП і ВЗ: «Договір з Польщею був підписаний, але [тільки] попередній; остаточне затвердження його й вирішення питання відносно Пінська й інших статей відкладено до генерального трактату, який мали розробити на сеймі. Мир, укладений між Польщею й Україною, поляки назвали тільки перемир'ям. Беневський уклав його з Хмельницьким як уповноважений від Польщі, але король обіцяв від себе й за всіх чинів Речі Посполитої не противитися тому, що буде постановлено Беневським. Це надавало договору вигляд твердої, непорушної постанови» (Костомаров, 1884, с. 273).

Другий етап перемовин: початок розмов про політичну угоду. Угода про перемир'я мала стати своєрідним засобом перевірки здатності двох договірних сторін дотримуватися умов угоди та їх спроможності обопільного припинення воєнного протистояння. Інакше кажучи, для учасників переговорів стало зрозуміло, що коли вона реально запрацює, обидві сторони зможуть підписати значно важливішу для РП і ВЗ політичну угоду. Тим часом, коли вона почала поступово працювати, для договірних сторін було важливим актуальним завданням не тільки контролювати взаємну здатність дотримуватися її умов, а й перейти до другого етапу перемовин – тобто готувати умови політичної угоди й готуватися до її підписання. Очевидно, якщо у першій половині 1657 р. тривали переговори про укладення миру РП і ВЗ, то від другої половини того ж року розпочалося обговорення умов політичної угоди.

Хвороба й смерть Б. Хмельницького й вибори нового гетьмана на деякий час призупинили переговори з С. К. Беневським. Проте вже 18 (28) жовтня 1657 р. Іван Виговський писав до віленського воєводи, великого литовського гетьмана Павла Яна Сапєги, що «з волі й наказу Божого», щоби зупинити проливання «християнської крові», у розмовах із «милостивим паном послом Волинським дійшло *armistitia* (перемир'я) до результату» (Мицик, 2009, с. 521).

Посланець Івана Виговського до короля 4 (14) грудня 1657 р. заявив про лояльність усього ВЗ. 20 грудня другий його гонець прибув до Варшави. Розмови І. Виговського з польськими послами відбувалися таємно з обох сторін. Лише вузьке коло політиків знало про їх деталі, а більшість із них мала лише загальні відомості про їхній зміст і перебіг. Були дві важливі причини тримати ці переговори у таємниці. Одна з них – бажання приховати факт цих переговорів від Московської держави, з якою на той час І. Виговський не міг відкрито піти на конфронтацію. Іншою причиною була психологічна несприйнятливості частини українського козацтва до запропонованої І. Виговським ідеї повернення України до складу РП, на яку вирішальний вплив мала недавня польсько-українська війна. Самійло Величко

стверджував, що наприкінці 1657 р. гетьман Іван Виговський із козаками майже схилялися «до миру з поляками, але, маючи поміж себе на те незгоду, відклали з ... осені постановлення складених уже пактів з поляками до майбутніх свят Різдва господнього» (Величко, 1991, с. 227).

Роль Павла Тетері у перемовинах. Важливу місію завершення приготувань до укладення миру й обговорення умов майбутньої угоди між РП і ВЗ перебрав на себе тогочасний переяславський полковник Павло Тетеря. Зі слів Ф. Равіти-Гавронського, ще у березні 1657 р., коли С. К. Беневський із помічником «обидва провели кілька тижнів під замком, і Хмельницький не викликав їх до себе», зовсім інакше поводить себе «посередник Павло Тетеря» й саме після домовленостей із ним (а не під тиском царя Московської держави) Б. Хмельницький наказав А. Ждановичу повернути «експедиційний корпус» із Польщі в Україну: «Вночі, домовившись з охоронцями, він [(Тетеря – А. Б.)] прийшов до в'язнів, довго розмовляючи з ними, ніби тільки від імені Виговського та від свого імені. Результатом цих конференцій стало відкликання Антона [Ждановича] з Угорщини» (Gawroński, 1907, s. 8–10).

Так, 4 серпня 1657 р. П. Тетеря як посланець гетьмана Б. Хмельницького говорив у цьому ж сенсі із «думними людьми» Посольського та інших приказів Московської держави (відомств, що за функціями були аналогами майбутніх міністерств Російської імперії) про польські та інші справи. Павло Тетеря висловив невдоволення гетьмана з приводу недопущення козацьких послів до участі у віленській комісії з питання успадкування царем Алексеем Михайловичем корони короля Польщі після смерті Яна Казимира, у відповідь на що представники царя не тільки не оголосили про допуск козацьких послів до подібних угод у майбутньому, а й оголосили Павлу Тетері про заборону гетьманові Алексеем Михайловичем надалі приймати іноземних послів та брати участь у війнах без дозволу царя (Документи-2; Акти-11, с. 761).

Якщо Ян Казимир вів переговори від імені Речі Посполитої за посередництвом Станіслава Казимира Беневського, Іван Виговський вів переговори від імені Війська Запорізького за посередництвом Павла Тетері, який виїхав у порубіжні міста ще в березні 1658 р. У лютому гетьман вислав таємну місію до поляків (посольство Феодосія Томкевича), але вона не вирішила питання територіальних суперечок, особливо з Великим князівством Литовським щодо Пінського повіту, у питанні територіальної приналежності якого доходило і до збройних сутичок. Павло Тетеря мав залагодити й ці непорозуміння (Величко, 1991, с. 123).

У березні 1658 р. С. К. Беневський виклав умови І. Виговського щодо союзу Війська Запорізького і Корони Польської у листі до короля Польщі. Іван Виговський запропонував Яну Казимиру укласти союз із королем Швеції, щоби випередити перемир'я Густава-Августа з Алексеем Михайловичем, укладення якого могло загрожувати свободі козаків і поставити під загрозу існування Речі Посполитої. Гетьман також просив надати військову допомогу й переконати Кримське ханство скерувати суттєву мілітарну підтримку для Війська Запорізького під час назрівання воєнного протистояння між козацькою державою і Московським царством. Станіслав Казимир Беневський повідомив про вимоги Івана Виговського, у разі схвалення яких той виявляв готовність обговорити зміст тексту політичної угоди між ВЗ і РП: 1) Король Польщі повинен підписати мирну угоду з королем Швеції,

навіть якщо її умови будуть не вигідними для РП (бо «якби ж москаль випередив ту угоду і продовжував переговори зі шведами, ... потім *nolens volens tyrannidem* (волею-неволею під тиранією) мусила би впасти Україна», а згодом «той самий москаль *intendit* (має намір) ..., проковтнувши Україну, ввести військо до Польщі і вдарити за Віслу»); 2) щоб король Польщі звернувся до хана із закликом надіслати своє військо на допомогу козацькій державі проти Московської держави; 3) щоб військові сили великого коронного і великого литовського гетьманів «були напоготові», але щоби «занадто близько не наближалися» до кордону ВЗ; 4) мала відбутися фактична і формальна делімітація тогочасного кордону між ВЗ і РП («щоби про землі домовлено як польські, так і українські, а то зберігаючи в найбільшій таємниці»); 5) скликане у Польщі т. зв. посполите рушення мало бути готове вирушити «*in casum* (у випадку) [війни] проти московської сили *in subsidium* (на допомогу) козакам» (Kubala, 1922, s. 538–540).

До Межиріччя П. Тетеря виїхав із конкретнішими пропозиціями і повноваженнями посла на початку червня 1658 р., коли він вирушив до С. К. Беневського з повноваженнями на ведення переговорів і обговорення попередніх умов договору з РП. 6 червня П. Тетеря перебував у Чернігові, 20 червня – у Межиріччі, а 25 червня – у Гощі, де й було підписано попередню домовленість щодо майбутнього союзу між Польщею й Україною (Гарасимчук, 1994, с. 75; Бульвінський, 2005, с. 126).

Спроби Москви зірвати переговорний процес. Виразні кроки Б. Хмельницького щодо ведення власної зовнішньої політики, не погодженої із царем, не могли не викликати занепокоєння у Кремлі. Особливе обурення Алексея Михайловича викликало прагнення гетьмана розширити кордони його держави на заході, яке він відверто задекларував. 30 червня 1656 р. Б. Хмельницький у листі до царя висловив побажання: «Нехай так, як за споконвічних предків ... світлої пам'яті княжат руських було, й нині буде, щоб кордон князівства руського по Віслу ріку був, аж до угорського кордону» (Шевченко, 1961, с. 501–503).

Видається, що на якийсь час готовність гетьмана до укладення миру з Польщею стримали чутки про брутальну поведінку польських відділів на суміжних із Польщею землях України. Про це виразно свідчить його лист до царя від 9 січня 1657 р., у якому Б. Хмельницький стверджував, що, згідно з переданою йому інформацією, польське військо зайняло багато повітів у Правобережній Україні. Він попросив царя надіслати кілька полків воєнної допомоги, мотивуючи це тим, що християни настільки доведені до відчаю, що готові просити захисту навіть у турків (Шевченко, 1961, с. 552, 554). Через два місяці, 13 березня 1657 р., гетьман у листі до царя вперше поінформував про факт прийому С. К. Беневського. Богдан Хмельницький оголосив, що вислав козацький корпус на допомогу Дердю Ракоці не для того, щоб зробити його королем Польщі, а для того, щоб послабити загрозу з її боку для ВЗ й згадав про посередницькі функції посла імператора Священної Римської імперії, який намагався примирити козаків і поляків. Гетьман повідомив конфіденційну заяву Станіслава Казимира Беневського про те, що згоду членів комісії РП у Віленському перемир'ї на обрання Алексея Михайловича королем Польщі ніколи не буде виконано. Зміст листа свідчив про відсутність у Б. Хмельницького наміру в той час розривати союз із Московською державою й повертатися у підданство до короля Польщі (Шевченко, 1961, с. 565–568). Такою ж тональністю сповнено лист

гетьмана до царя Московської держави від 23 квітня 1657 р. Богдан Хмельницький знову запевнив царя, що, не зважаючи на прийом Станіслава Казимира Беневського, він не планує укладати миру з королем Польщі: «король польський Ян Казимир прислав до нас свого посла Яна Казимира Беневського, великого райця луцького, схиляючи до миру. І ми, бачучи хитрощі їх давні, відписали до них, що жодного миру з ними навіки не будемо мати» (Шевченко, 1961, с. 581).

У згаданому листі гетьман так само, як і першого разу, знову поінформував царя про приїзд та завдання С. К. Беневського. Зі змісту листа також зрозуміло, що як і першого разу, так і під час другої зустрічі практично «синхронно» з ним до гетьмана на аудієнцію прибув посол Священної Римської імперії, який погодився бути посередником між королем і гетьманом з метою посприяти укладенню між ними воєнно-політичного союзу. Очевидно, що Б. Хмельницький надав цареві вкрай лаконічну інформацію про мету посольства С. К. Беневського з двох найголовніших міркувань: по-перше, з метою довести лояльність щодо царя; по-друге, в обмін на це заручитися підтримкою Москви для реалізації власних політичних цілей. Якщо у листі від 13 березня 1657 р. Б. Хмельницький висловив прохання цареві не проводити політику на некористь України, то у листі від 23 квітня у відповідь на це гетьман очікував, щоб цар схвалив його волю про обрання його наступником сина Юрія й для цього гетьман скликав раду козацької старшини (Шевченко, 1961, с. 579–581).

Проте заспокоєння Б. Хмельницького не влаштовували царя й за деякий час він вислав в Україну нове посольство Ф. Бутурліна та В. Михайлова з метою поговорити з гетьманом й на підставі його слів та поведінки зрозуміти, чого насправді хоче посланець короля від гетьмана. Серед іншого на вимогу посланця царя І. Виговський повинен був показати отримані від інших монархів листи, зміст яких мав дати відповідь на запитання, чи їх автори не планують спільних із Військом Запорізьким дій проти Москви. У відповідь Іван Виговський передав у перекладах копії дев'ятох другорядних листів різних монархів до гетьмана та генерального писаря Війська Запорізького – з неперевіреною інформацією, базованою переважно на чутках й спеціально відібраних для ознайомлення Алексеем Михайловичем, у яких не було нічого, що свідчило би про те, що козацька держава готується вийти з-під його протекторату. Серед переданих копій не було жодної копії будь-якого листа короля Польщі. Іван Виговський намагався викликати враження, нібито король Польщі з ополченням й військом Дердя Ракоці планує йти війною в Україну й нібито саме прагнення нейтралізувати воєнні приготування Речі Посполитої й зупинити загрозу нової війни було головною причиною ведення переговорів із Станіславом Казимиром Беневським й відкликання козацького корпусу Антона Ждановича з Польщі для приготувань до відсічі наступові польсько-литовських військ (Акти-11, с. 687–705).

Вимоги ознайомлення з листуванням гетьмана та генерального писаря Війська Запорізького стали вагомим і переконливим доказом того, що подібні домагання будуть регулярними та постійними, а в разі відмови надати всю кореспонденцію агенти будуть намагатися дізнатися про їх зміст чи про зміст переговорів. Тому в той час і пізніше, аж до останніх місяців перед підписанням Гадяцької угоди, у всіх листах І. Виговського до короля, великого коронного канцлера та інших

високопосадовців Речі Посполитої не було конкретної інформації про зобов'язання чи наміри політичних домовленостей, спрямованих проти Москви. Здебільшого конкретні пропозиції учасники перемовин передавали у формі усних послань через напівофіційних послів.

Так, 5 червня 1657 р. гетьман, із посиланням на важкий стан здоров'я, відмовився прийняти царських послів. Це були тільки відмовки, щоб переконати царя у хворобі гетьмана, з метою уникнути ситуації, коли послы змушували би гетьмана відповідати на небажані питання. Послам не залишалося нічого іншого, як замість гетьмана зустрітися з І. Виговським, який під час зустрічі з послом Ф. Бутурліним подав «офіційне» пояснення політики Б. Хмельницького, що мало слугувати виправданням у Москві його переговорів із королівським послом й з'ясовувало логіку політики Б. Хмельницького, головним «архітектором» якої у той час був сам І. Виговський. Зі слів генерального писаря, після Віленського миру дипломати Польщі намагалися переконати інші держави приєднатися до антикозацької коаліції з метою знищити ВЗ, й тільки для того, щоб зашкодити цим намірам, Б. Хмельницький вислав козацький корпус А. Ждановича на допомогу військові Д. Ракоці. Формально гетьман продовжував грати роль васала царя, але насправді намагався проводити свою власну політику. У розмові з І. Виговським під час згаданої зустрічі царський посол Ф. Бутурлін заявив, що цареві відомо, що Д. Ракоці прислав послів, щоб Б. Хмельницький визнав його королем Польщі. У відповідь І. Виговський вимушений був констатувати, що гетьман уклав із Д. Ракоці угоду про поділ Польщі, згідно з якою без будь-яких консультацій із Москвою гетьман вирішив розширити західні кордони козацької держави, до якої мали увійти землі аж до р. Вісла, й поставити Москву перед політикою доконаних фактів. Мабуть, сказане І. Виговським викликало обурення царського посла: Б. Хмельницький і все ВЗ, які визнали себе підданими царя, не просто не погоджували з ним зовнішню політику козацької держави, а й фактично діяли проти лінії Москви: за Віленським миром, цар мав стати королем Польщі, а гетьман, замість того, щоб припинити війну проти РП як держави, що мала опинитися під царським скіпетром, завдавав руйнацій її землям у союзі з військом семигородського князя. Іван Виговський також намагався переконати царського посла у тому, що ВЗ готове вирушити проти ворогів царя, а для гетьмана ворогом № 1 є Польща, проти якої потрібно буде воювати далі, ворогом № 2 – Османська Порта й Кримське ханство, а гетьман уклав союз із семигородським князем не для того, щоб Д. Ракоці став королем Польщі, а для послаблення Польщі (Акти-3, с. 555–565, 574).

Спочатку в Посольському приказі у Москві різними шляхами отримали переклади листів польських сановників до Б. Хмельницького, що виразно свідчили про їх намагання досягнути порозуміння РП із ВЗ без посередництва Кремля (Списки). Ще за життя Б. Хмельницького у Москві виникли підозри щодо нелояльності до царя тогочасного генерального писаря, але після обрання його гетьманом вони значно зросли, що спричинило чутки про підготовку І. Виговського до повернення у підданство РП. Із метою перевірки цієї інформації у Посольському приказі ретельно вивчали зміст їх листування з королем.

Богдан Хмельницький намагався переконати царя у тому, що він залишається лояльним супроти нього. З цієї метою він скерував до Москви свого посла Федора

Коробку з повідомленням про замисли поляків у союзі з турецьким султаном та кримським ханом й за сприяння імператора Священної Римської імперії Фердинанда III йти війною проти Московської держави (Документи-3). Серед отриманих у Москві копій документів були переклади із листів, привезених Василієм Кікіним (Василий Кикин) від Івана Виговського: 1) лист Яна Казимира; 2) лист його ж до Станіслава Казимира Беневського; 3) йому ж від великого коронного канцлера Стефана Корицінського (Stefan Koryciński); 4) йому ж від брацлавського воєводи князя Міхала Єжи Чарторийського (Michał Jerzy Czartoryski); 5) йому ж від київського підчашого Чонхайського. Згодом у Москві теж опинилися документи про «підозрілі зносини» І. Виговського з Кримським ханством і Польщею (Переводи).

Тим часом гетьман ВЗ намагався заспокоїти занепокоєння у Москві звістками від царських агентів з України про його перемовини з королем. 10 липня 1657 р. в останньому листі за його життя до царя Богдан Хмельницький пояснив дипломатичні контакти з Станіславом Казимиром Беневським нібито наміром переконати керівництво Польщі визнати королем їх держави Алексея Михайловича (що було, очевидно, явним введенням царя в оману, щоб «приспати пильність» – Станіслав Казимир Беневський був послом не сейму, сенату чи великого коронного канцлера, а саме особисто Яна Казимира, й гетьман не міг переконувати його посла радити своєму королю відмовитися від королівської влади). Водночас очільник козацької держави попередив, що у разі об'єднаного наступу військ Польщі та Кримського ханства на Україну Московська держава має надати допомогу для відсічі їм, оскільки інакше після окупації їх військами українських земель сама стане об'єктом їх агресії (Акти-11, с. 714, 716; Шевченко, 1961, с. 606–608). Богдан Хмельницький та Іван Виговський розуміли безпідставність чуток про нібито загрозу Польщі та Кримського ханства, але головним завданням згаданого й попередніх листів Богдана Хмельницького стосовно переговорів із Станіславом Казимиром Беневським було заспокоїти царя, щоб не зірвати переговорного процесу з послом короля.

Водночас, Ф. Равіта-Гавронський, П. Кроль, А. Перналь та інші польські історики вважали, що Б. Хмельницький був рішуче налаштований укласти політичний союз із королем Польщі. Однак уважне співставлення, порівняння й аналіз змісту його листів до царя та короля не дають підстав робити такі категоричні висновки. У листах до короля та канцлера від 18 квітня 1657 р. Б. Хмельницький був дуже перебірливим у формулюваннях, стиль цих листів загалом можна охарактеризувати як стримано дипломатичний: у них гетьман не дозволив собі не тільки гострих випадів, а й навіть легкої критики політики царя. Натомість у листах від 9 січня, 13 березня та 23 квітня до Алексея Михайловича йшлося про лояльність супроти нього й була критика політики РП і запевнення у тому, що гетьман не планує повертатися з-під підданства цареві у підданство короля Польщі. Твердження про це можна знайти у листах гетьмана до інших високопосадовців РП. У листі до великого литовського гетьмана Павла Яна Сапєги (Paweł Jan Sapieha) від 24 квітня 1657 р. він писав, що про контакти з поляками інформував царя: «Так і в цьому випадку не можемо його не сповістити, питаючи, які він має наміри у цій справі» (Шевченко, 1961, с. 583–585).

Проте війна козаків проти Польщі не була самоціллю для гетьмана, а тільки інструментом для того, щоб змусити Варшаву поважати права і свободу козаків й

підтвердити та закріпити їх права і свободу в окремому договорі; так само присяга верхівки козацької старшини й міщанства у вірності цареві не означала готовності козаків у всьому коритися волі Москви. Посол Семигородського князя Дердя Ракочи Ференц Шебеші (Ferenc Sebesi) згадав про конфлікт інтересів ВЗ і Москви у щоденнику під час перебування у Чигирині від кінця червня 1657 р.: «Московити хочуть, щоби козаки їм підкорилися, щоби робили би те, що їм накажуть, але серед людей гетьмана був такий, хто все зрозумів і відписав [вірогідно, мова про полковника Івана Богуна, який не присягав цареві у Переяславі у 1654 р. – А. Б.]: “Я не корився московитам так, щоби робити те, чого вони хочуть, чиню так, як я того хочу, бо й раніше тому воював проти польського короля, щоби відновити свою свободу та свободу козаків й щоби вони не були [залежними] селянами, їх і тепер називають козаками”. Під час розмови Виговського з іншим московським послом виникла суперечка, чому гетьман, не повідомляючи про це царя, укладає мир зі шведами й семигородським князем, й чому гетьман сам не їде вести переговори з московським царем, а все більше тих чи інших козаків посилає замість себе. На що Виговський відповідав, що коли імператор у себе в країні імператор, то й гетьман у себе у країні також є королем або князем, він її мечем відвоював й зброєю від ворога визволив, тому, якщо бажаєте, будьте нам доброзичливцями й дотримуйтеся миру, в іншому випадку, побачите, будемо оборонятися від вас й крім того зберемо проти вас усіх – татар, шведів, угорців» (Szilágyi, 1874, s. 546).

Після смерті Б. Хмельницького його наступник гетьман І. Виговський застосував ту ж тактику, що й попередник: одночасно з переговорами з королівським посланцем він запевняв царя у тому, що його дії не спрямовані проти Московського царства. Історик Петро Бучинський зауважив, що політика Івана Виговського «не була його особистою справою, а тільки продовженням політики Богдана, так би мовити, виконанням його заповіту». З його ж слів, «Виговський, імовірно, добре пам’ятав відповідь Хмельницького панові Беневському, коли останній запропонував йому скинути московське покровительство й об’єднатися з Польщею дружнім і нерозривним союзом»: «Яку користь можу принести королю я, старець, Якщо ось цей син мій Юрій буде гетьманом, тоді ніхто не зашкодить йому прислужитися королю й заслужити воєнними подвигами й відданістю прихильність Його Величності» (Бучинській, 1882, с. 240).

Від початку перемовин Б. Хмельницького та І. Виговського з послом короля Польщі про них стало відомо у Московському царстві. Зважаючи на це, Кремль чинив тиск на обидвох гетьманів й намагався відмовити їх від союзу з РП різними способами, починаючи від спроб переконання й закінчуючи залякуваннями й погрозами покарання за непокору (детальніше див.: Флоря, 2010). Проте 13 серпня 1657 р. цар у листі до Б. Хмельницького дозволив ведення переговорів з послами короля Польщі й короля Швеції, щоби вивідати їх плани щодо ВЗ й щодо Московської держави (Рычаловский, 2017, с. 279). Цей лист дав І. Виговському «зелене світло» для перемовин із королями Польщі й Швеції – у кожному випадку їх проведення можна було виправдати схваленням ідеї їхнього ведення Кремлем, тобто «волею государя». Водночас цар спробував переконати короля Польщі у тому, що він намагався стримати Б. Хмельницького від скерування козацького корпусу на допомогу семигородському князеві до Польщі й закликав не інспірувати похід військ Османської

Порти й Кримського ханства в Україну. (5) 15 серпня 1657 р. Алексей Михайлович у листі до короля заперечив як нібито чутку згадану в листі короля інформацію про те, що Богдан Хмельницький начебто за царським наказом «об'єднав свої війська з Ракоцієм Угорцем, послав у Корону Польську генерала Антонія Жданова та Богуна та інших ..., щоб чинити спустошення». Цар твердив, що він підтримував прохання короля передати наказ Б. Хмельницькому, щоб той відкликав війська від Д. Ракоці, докоряв Османській порті й Кримському ханству як союзникам РП. Він звинуватив короля Польщі у змові з кримським ханом з метою війни проти ВЗ і закликав поляків не об'єднуватися з кримськими татарами й козаками, бо «цим вони розпалять ворожнечу між нами, обома великими панями, і зроблять велике порушення [рішення] з'їзду послів у Вільні» (Гарасимчук, 1994, с. 23).

Наприкінці серпня 1657 р. посол Андрей Бутурлін (Андрей Бутурлин) писав цареві, що 12 серпня він написав Івану Виговському, що їм «відомо вчинилося, що поїхав до Чигирина від Яна Казімера посланець Казімер Біневський для того, щоб між православними християнами сварку вчинити». Андрей Бутурлін закликав, щоб генеральний писар «звелів того Казімера Біневського, до ... государевого указу, затримати, щоб [той] між православних християн сварки і ворожнечі не чинив». Генеральний писар відписав, що у Чигирині дійсно прийняли С. К. Беневського як посла короля Польщі, який закликав козаків до миру (Акти-4, с. 8).

Згодом інформація про підготовку угоди між ВЗ і РП дійшла і до Кремля. Згідно з отриманою 30 червня 1658 р. звісткою, стало відомо, що Виговський з реєстровими козаками «хочуть пристати до короля». 11 липня подорожній Дмитрій Остаф'єв (Дмитрий Остафьев) привіз копію грамот Івана Виговського до Павла Яна Сапєги, де були згадані його умови до польсько-української угоди: 60 тис. реєстровців, козацькі послі на сеймі, а поляки ніколи не могли мати влади над козаками. Однак політична гра І. Виговського та приховування ним своїх намірів щодо Польщі дали бажаний ефект у Москві, де на згадану інформацію не було реакції, оскільки її сприйняли як дезінформацію з метою зіпсути взаємини з Військом Запорізьким (Флоря, 2010, с. 397–398).

Переговори Станіслава Казимира Беневського з Іваном Виговським.

Москва і Варшава залишалися для Б. Хмельницького серед пріоритетних партнерів на той випадок, якби спроби союзу з Семигородським князівством і Швецією не дали би бажаних результатів. На час укладення Корсунського договору в жовтні 1657 р. ще була надія на реальні спільні й взаємоузгоджені дії й спільну політику гетьмана і короля Швеції щодо Москви та Варшави. Незважаючи на це, І. Виговський і далі грав роль лояльного супроти Московської держави, щоби до вступу на територію України військової допомоги держав-союзників передчасно «не розкривати карти». У листах С. К. Беневського та інших високих сановників Польщі І. Виговський не називав його дійсних імені та прізвища, а тільки згадував його під псевдонімом як «пана Волинського».

У жовтні 1657 р. перемир'я РП і ВЗ продовжено до Великодня (21 квітня 1658 р.). Також С. К. Беневський пообіцяв гетьманові, що король звернеться з проханням до хана, щоб татари припинили напади на терени козацької України і за потреби надавали гетьману військову допомогу (Юга, 2016, с. 158). Від 1 до 5 жовтня 1658 р. С. К. Беневський продовжував переговори в Корсуні, після чого

виїхав з України. У результаті було досягнуто домовленості про кордон між РП і ВЗ та продовження перемир'я до Трійці – 30 травня 1658 р. (Бульвінський, 2005, с. 126).

Щоб не викликати враження особливого толерування польського посла, І. Виговський після обрання гетьманом виділив для нього посилену охорону, що сприяло поширенню чуток про те, що він повторно опинився під домашнім арештом. Очевидно, це було зроблено для того, щоб, як і першого разу його «арешту» в Москві, вважали, що новий гетьман, як і його попередник, не виявляє особливого піїтету щодо королівського посла. 20 вересня 1657 р. апостольський нунцій у Варшаві П'єтро Відоні (*Pietro Vidoni*) повідомив у Рим, що козаки «Бєновського трактують як полоненого» (Welykuj, 1963, р. 73).

В Україні восени 1657 р., з огляду на різні погляди представників генеральної козацької старшини та полковників щодо того, чи доцільно зберігати орієнтацію на Московську державу, ще не було досягнуто одностайності у питанні, чи укладати, чи ні союз із Польщею. Це викликало у Варшаві сумніви у надійності козаків супроти РП, про що відомо на підставі інформації про тогочасні політичні настрої короля, канцлера та інших представників правлячих політичних еліт Польщі. 20 жовтня 1657 р. П. Відоні повідомив у Рим, що серед козаків панує багато незгод, а у Польщі побоювалися, що вони можуть діяти на шкоду королівству, й сумніви щодо їх лояльності викликала звістка про те, що вони вважали в'язнем С. К. Бєневського, якого король спочатку скерував в Україну й на той час повернув до Польщі (Томашівський, 1924, с. 232). Про місію Станіслава Казимира Бєневського дізналися також в оточенні королеви Польщі Марії-Людвіки Гонзаги (*Marie Louise Gonzaga de Nevers*). 5 листопада 1657 р. її секретар П'єр Нуає (*Pierre des Nouers*) записав у щоденнику, що їй стала відома інформація про перебування Станіслава Казимира Бєневського у Україні: «Король послав до пана Хмельницького свого посланника, який був із ним у добрих стосунках. Після його смерті козаки тримали його під арештом...» (Nouers, 1859, сххviii).

Станіслав Казимир Бєневський 15 грудня 1657 р. повідомив королю про отримання листа від І. Виговського, оригінал якого надіслав королеві, а також виклав деякі міркування щодо переговорів із представниками гетьмана. 18 грудня того ж року Станіслав Казимир Бєневський поінформував Яна Казимира про попередні таємні переговори з козацькими послами. Він повідомив, що як і його попередник Б. Хмельницький, так і тогочасний гетьман І. Виговський виразно задекларували у своїх листах бажання закінчити ці переговори за посередництва С. К. Бєневського. 15 грудня 1657 р. Станіслав Казимир Бєневський поінформував коронного підканцлера РП Анджея Тшебіцького (*Andrzej Zawisza Trzebicki*) про отримання листа від гетьмана Івана Виговського. У своєму посланні той підтвердив усе раніше сказане С. К. Бєневському, який дорікнув І. Виговському у тому, що той «надією аж забагато (мене) годує» (тобто фактично розкритикував надмірне затягування часу гетьманом упродовж переговорів). Станіслав Казимир Бєневський запевнив, що всіма засобами буде провокувати гетьмана до завершення переговорів й укладання трактатів із РП (Мицик, 2015, с. 359).

Так, 19 грудня 1657 р. із Чигирини І. Виговський запропонував С. К. Бєневському встановити «лінії розмежування» по р. Горинь для польських військ, а по р. Случ – для козацьких. Гетьман писав у листі С. К. Бєневському: «Ясновельможний

милостивий пане Волинський, до нас дуже милосердний пане і брате! ... Тільки Вашу милість мого милостивого пана просимо, щоби взаємно їх милість схилив панів гетьманів [великого коронного і великого литовського гетьманів Речі Посполитої – А. Б.] до такого ж утримування від наїздів, оскільки це доведе, що *bella irritantur bellis* (війни скасовуються), і що [діє] умова, якої мусять дотримуватися найтерплячіші – утримування від *vindicando* (покарання) за завдані собі кривди» (Памятники, 1898, с. 254). Наприкінці грудня 1657 р. С. К. Беневський відповів І. Виговському: «Листа вашої милості від 19 грудня з Чигириня я отримав сьогодні в Дубно. Що стосується перемир'я, то, згідно з попередніми листами, зберігаються в силі домовленості, щоб коронні війська не переходили р. Горинь, а козацькі – р. Случ, щоб земля між цими ріками, як сказав пан Ковалевський, котрий у мене був в господі у Корсуні, “була свідком ширості між нами”, щоб порушення перемир'я з нашого боку на Волині, а з вашої – у Паволочі чи в Пінську не було». Особливу увагу С. К. Беневський звернув на потребу найшвидшого врегулювання питання територіальної приналежності Пінського повіту на користь Польщі (Мицик, 2015, с. 360).

Іван Виговський 1 січня 1658 р. написав Яну Казимиру, що «коли уряд Війська Запорізького цілковито перейшов у його розпорядження», він «почав докладати особливих зусиль до того, щоби можна було *redintegrare* (відновити) руїни, спричинені з внутрішнім запалом *ab utrinque* (з обидвох сторін, намагаючись усе військо *manuducere mediis non elicitis* (вести за допомогою усіх доступних засобів) до миру». Він подякував за вітання короля з приводу його обрання гетьманом й твердив, що наполегливо веде «до перемир'я, як свято з п. Волинським домовлено ... так, одначе, щоби нам взаємно від військ в. кр. величності не завдавали кривди і насильства при переході усно встановленої лінії», але радив утриматися «від посилення наших послів» до першої ж сприятливої нагоди (Памятники, 1898, с. 255–256).

Того ж дня І. Виговський написав листа примасові (фактично очільникові) Римо-католицької церкви у Польщі, Гнєзненському архієпископові Анджею Лещинському (Andrzej Leszczyński), де ствердив, що «у нас, як і у в. м-сті, завжди доходило до однакової туги над проливанням християнської крові, особливо, коли бачили своїми очима, як з нашої до себе запеклої заядлості насміхаються сторонні народи». Він особливо відзначив зусилля щодо укладення миру з ВЗ, які доклав король Польщі, який «наказом до певного часу шляхом приятельських умов встановивши *armistitium* (перемир'я), сам загородив дорогу до дальших бунтів між християнами». Іван Виговський ствердив, що він теж намагався багато зробити для досягнення миру з Польщею: «Безсумнівним є те, що ми під час усіх минулих переговорів про мир зі свого боку прагнули усунути причини [війни], ... так і тепер нашим наказом видали сувору постанову ВЗ, погрожуючи, щоб жоден вторгненням не смів порушувати встановлену лінію». Щодо повстання козаків, гетьман пояснив, що вони організували його, «оскільки жоден вільний рабство *propinare* (прийняти) не може, ані ярма непризвичаєним на нього не можна накинати». Іван Виговський писав, що він раніше «і тепер хотів [докладати] *adess[a]e* (більше) своїх та їх милості панів гетьманів [великих коронного і литовського – А. Б.] старань, щоби [вони] з якихось причин не захотіли привести до розриву укладене перемир'я, щоби, у стані добровільно привести військо, не допустили тиснути на наших людей за накресленою шляхетським словом лінією». Він закінчив листа

схваленням згоди короля на формулу поєднання народів РП і України як рівних із рівними. Гетьман висловив задоволення, що А. Лещинський «довірили погодився, що єднання вільного з вільним народом є найнадійнішим *conjunctio* (зв'язуванням)» (Памятники, 1898, с. 257–258).

Іван Виговський 1 січня 1658 р. у листі С. К. Беневському вказав на потребу дотримання Річчю Посполитою лінії розмежування між ними, встановленої попередньою угодою про перемир'я. Він звернув увагу на потребу зберігання «буферної зони» між Польщею і ВЗ, яку не повинні були займати ні польське, ні козацьке військо, а також потребу стримування великого литовського гетьмана від спроби відвоювати від козаків Пінський повіт (Мицик, 2009, с. 528–529).

Місія Данила Юрія Воронича. У середині листопада 1657 р., після прибуття Станіслава Казимира Беневського до Варшави з повідомленням про можливість продовження переговорів з Іваном Виговським, який тоді вивчав позицію королівського двору щодо України, до гетьмана прибув польський посланець, київський підскарбій Данило Юрій Воронич (польською мовою його називали Daniel Jerzy Woronicz), який мав працювати над пришвидшенням примирення РП і України (Бульвінський, 2005, с. 125). Він був добре обізнаним в українських справах сином київського писаря Василя Воронича й за віросповіданням належав до православної віри (Niesiecki, 1842, р. 428; Janas; Klaczewski, 202, s. 336).

Іван Виговський 20 листопада 1657 р. виявив готовність організувати зустріч із Данилом Вороничем царському послу Дмитрію Рагозіну (Дмитрий Рагозин), але той скептично оцінив можливість отримання достовірної інформації під час такої зустрічі. На питання посла з Москви, навіщо прибув Д. Воронич, І. Виговський відповів, що нібито для перевірки чуток про вбивство гетьмана «його ж-бо король прислав про мене й про запорізьких козаків дізнатися» й наказав «просити миру, щоби ми з ним помирилися й знову під польським королем були». Гетьман сказав Д. Рагозіну, що нібито заявив польському послу, що погодиться на мир із королем Польщі, якщо той укладе не тільки формальний, а й фактичний мир із царем. На питання про долю попередника Д. Воронича С. К. Беневського І. Виговський відповів, що відпустив його після присяги від імені короля у тому, що військо Речі Посполитою не організує похід в Україну, інформація про підготовку до якого дійшла до козацької держави. Іван Виговський запевнив царського посла, що готовий тримати польського посла під вартою, поки не отримає дозволу царя його відпустити, а також повідомив, що скерував своїх розвідників, які мали довідатися про дійсні наміри Польщі щодо України й пообіцяв поінформувати царя про отриману від них інформацію (Акти-4, с. 66–67).

Насправді Данило Воронич привіз листи від Яна Казимира, у яких король, вітаючи Івана Виговського зі вступом на гетьманську посаду, заохочував прислати депутатів на наступний сейм із метою завершити у такий спосіб укладання угоди між РП і ВЗ. Данило Воронич також привіз листа від примаса Анджея Лещинського, який теж заохочував Івана Виговського до примирення з РП, стверджуючи, що козакам буде краще у Польщі, ніж під владою деспотичного царя (Kroll, 2008, s. 59, 59 przipis).

Так, 6 січня 1658 р., повертаючись від Івана Виговського з усним звітом про переговори із ним для Яна Казимира, Данило Воронич у листі з Кухоцької Волі до брацлавського підкоморія Степана Святополка-Четвертинського повідомив,

що мета його місії до ВЗ – досягнути миру з козаками. Він так описав успіх своєї розмови із гетьманом: «Починається перелом у функції моїй з волі його королівської Величності до Війська Запорізького, яке хоче схилитися до покути. Тільки би утрималося через милість пана волинського успішно в стримуванні приливання крові перемир'я [*armisticia*], встановлене до часу святої Трійці його Величністю королем і Річчю Посполитою. ... Незабаром треба сподіватися сейму, на який прибудуть значні послы Війська Запорізького. На ньому треба буде укласти вічний мир, заохочуючи їх королівськими щедротами без обтяження Речі Посполитої, ... з них будемо мати військо, не обтяжуючи себе і своїх підданих податками». Проте в описі райдужних перспектив угоди РП і ВЗ була й своя «ложка дьогтю» для польської сторони: Д. Воронич у згаданому листі поскаржився, що, незважаючи на прогрес у переговорах, козаки «насильно хочуть відібрати пінський повіт» (Гарасимчук, 1994, с. 45–46). Незабаром також виникла ідея після закінчення роботи сейму запросити в Україну короля Польщі, прибуття якого мало переконати у потребі союзу ВЗ і РП промосковську частину козацької старшини. 8 лютого 1658 р. апостольський нунцій П. Відоні, який довідався про ці наміри, писав із Варшави до Риму: «Однак Ви[г]о[в]ський просить допомоги [з Варшави – А. Б.], частина козацького ополчення виявляє протилежне, і тут кажуть, що після закінчення сейму Його Величність може прибути в Україну, що могло б принести велику перевагу» (Welykuj, 1963, р. 220).

Незабаром до Варшави вирушив посол гетьмана грек Феодосій (у польських джерелах Теодозій) Томкевич, завданням якого було з'ясувати наміри королівського двору щодо України та на що очікувати гетьману, якщо він укладе угоду з РП. Він з'явився у Варшаві під час особливої ради сенату, розширеної представниками сеймиків, що відбулася на зламі лютого та березня 1658 р. у Варшаві й увійшла в історію як «Варшавська конвокація». Можливо, саме під впливом його місії сенатори та шляхта погодилися розпочати переговори із гетьманом і призначили комісію для переговорів. Тоді ж прийнято рішення скерувати військо під р. Горинь, щоб переконати козаків погодитися (Kroll, 2008, s. 59; Kubala L. 1922, s. 433).

Висновки. Отже, від початку війни проти РП важливою метою ВЗ було послабити Польщу, що й зумовило рішення Б. Хмельницького орієнтуватися на пошук союзника для цього у Москві. Водночас у Варшаві ворога № 1 вбачали у Війську Запорізькому і його воєнно-політичний розгром або принаймні нетралізація були важливими напрямками політики РП у 1648–1656 рр. Проте від кінця 1656 р. після укладення Віленського перемир'я очільники РП і ВЗ усе більше вбачали основну небезпеку для них у Москві. Саме потреба формування коаліції держав проти цієї загрози стала важливим пріоритетом зовнішньої політики та дипломатичних заходів обох держав. Орієнтація Б. Хмельницького на Москву на певному етапі мала далекосяжні негативні наслідки для спроби створити незалежну козацьку державу. Ще до Переяславської угоди Москва почала використовувати у власних інтересах війни між ВЗ і РП, щоб послабити обидві держави, створити умови для прийняття України як провінції «під царську руку» та укладення на вигідних для себе умовах мирного договору з Польщею. Зважаючи на це, після смерті Б. Хмельницького новий гетьман ВЗ І. Виговський наважився на поступовий відхід від союзу з Москвою та вирішив здійснити різноманітні дипломатичні кроки для нормалізації політичних відносин із Польщею. Обидвох гетьманів ВЗ,

які декларували у різний час готовність бути сюзеренами Московської держави та РП, об'єднувало те, що насправді вони переслідували далекосяжні амбітні цілі ведення самостійної політики.

Під час перемовин виразно розкрилися дипломатичні здібності Б. Хмельницького та І. Виговського, які у розмовах із послами короля Польщі вийшли за межі білатеральних відносин. Вони вдалися до залучення до переговорного процесу третіх сторін і, використовуючи міжнародну ситуацію, проводили власну геополітичну і дипломатичну гру. Богдан Хмельницький та Іван Виговський для реалізації мети врахували її тісне переплетення з інтересами різних країн. Вони трансформували двосторонню дипломатію в гру багатьох політичних гравців – репрезентантів третіх сторін, кожна з яких обстоювала власні інтереси, вбачаючи переваги від досягнення порозуміння теж для себе, а не тільки для сторін, які конфліктували. Де-факто Б. Хмельницький та І. Виговський втягнули Україну в більш широку міжнародну гру в масштабі «геополітичної шахівниці» Центрально-Східної Європи. Унаслідок успішної дипломатії вони обидва використовували протиріччя у Європі й самі їх створювали і моделювали конфлікти між РП та Московською державою. Проте, незважаючи на дотримання єдиної стратегії і тактики, принциповою відмінністю між ними було те, що якщо Б. Хмельницький спочатку намагався використати Москву проти РП, то І. Виговський «з точністю до навпаки» вирішив використати РП проти Москви.

Суттєвим гальмом на шляху ведення перемовин були дипломати Московської держави. Віленське перемир'я неминуче спонукало Москву і Варшаву до спроб повернути на свій бік козаків. Із цією метою Кремль розпочав посилену дипломатичну активність у відносинах із гетьманом І. Виговським і започаткував перекидання московських військ в Україну під формальним приводом допомоги для ВЗ проти РП. Політичні еліти у Варшаві не збиралися дотримуватися пункту Віленського перемир'я щодо обрання Алексея Михайловича королем Польщі, який був потрібен Варшаві для затягування часу і нейтралізації ВЗ. Саме тому вдалося досягнути компромісу політичних еліт РП у питанні щодо потреби укладення угоди з козаками.

Важливу роль у підготовці до Гадяцької угоди відіграла дипломатія очільників РП і ВЗ. Основні зацікавлення, ініціативи й активність у веденні переговорів виявили представники РП. Успіхи її дипломатії можна пояснити насамперед особистими якостями С. К. Беневського. Король вважав за потрібне спочатку укласти мир із Москвою – Віленський мир, а потім домовитися з Військом Запорізьким. Він практикував «гнучку дипломатію» й дотримувався тактики двоїстої політики, а саме здійснював одночасні перемовини з Алексеем Михайловичем та гетьманом ВЗ. Богдан Хмельницький й згодом Іван Виговський після обрання гетьманом дотримувалися тієї ж – нормальної для міжнародної дипломатії – тактики «подвійної гри» щодо Московського царства і РП. Така тактика короля Польщі та гетьманів ВЗ під час формування курсу політики нових домовленостей обумовила те, що переговори між ними відбувалися сповільненими темпами й у 1657 р. давали недостатній ефект.

Шлях до Гадяцької угоди був нелегкий: складно було знайти аргументи, які однаково влаштовували би політичні еліти обидвох сторін. Ще важче було усунути протиріччя між соціальними та політичними інтересами сторін. За таких обставин дипломати прагнули довести договірні сторони до спільного знаменника

політичних взаємодій. Принципово важливо, що чинник військової сили як засіб тиску відійшов на задній план, а тому найпереконливішими аргументами на користь порозуміння були втома РП і ВЗ від 10-річної війни й потреба відновлення та об'єднання їх сил для протистояння спільному ворогові.

Опинившись між Москвою і Варшавою, І. Виговський у відповідь на ініціативи РП щодо зближення вирішив здійснити «зондувальні розмови» з метою дізнатися про наміри своїх потенційних політичних партнерів. Його стратегія була послідовно спрямована на досягнення миру й відтак його трансформацію у велику політичну угоду. Дипломатія І. Виговського щодо її укладення увійшла в історію як елемент його багатовекторної зовнішньої політики, спрямованої на утвердження незалежності козацької держави. Прихованою геополітичною стратегією ВЗ було здобуття повної державної незалежності, а дипломатичні зусилля у перемовин з РП мали підготувати ґрунт для цієї незалежності. Саме дипломатичні заходи, а не битви стали запорукою успіху зусиль, що завершилися підписанням договору в Гадячі у вересні 1658 р.

Успішному просуванню вперед перемовин щодо підписання Гадяцької угоди сприяло їх ведення в умовах суворої таємниці, завдяки чому всю правду про зміст розмов дипломатів РП і ВЗ не було відомо в Москві або вона надходила із запізненням. Тому крім угоди перемогою дипломатії ВЗ стало й те, що Москва недооцінила гнучкої міжнародної гри гетьмана, унаслідок чого спроби Кремля зруйнувати мир й порозуміння між Польщею й Україною у 1658 р. закінчилися невдачею.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Акти-3: *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссією.* (1861). (Т. 3: 1638–1657). Санктпетербургъ.

Акти-4: *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссією.* (1863). (Т. 4: 1657–1659). Санктпетербургъ.

Акти-11: *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссією.* (1879). (Т. 11: 1672–1674. Прибавленія 1657). Санктпетербургъ.

Архивъ Юго-западной Россіи, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ генерал-губернаторе. (1908). (Ч. 3. Т. 6: Акты Шведскаго Государствен. Архива, относящіеся къ исторіи Малороссіи (1649–1660 гг.)). Кіевъ: Типографія Императорскаго Университета Св. Владиміра.

Бульвінський, А. Г. (2005). Дипломатичні зносини України в період гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 – серпень 1659 рр.). *Український історичний журнал*, 1, 125–138.

Бучинський, П. Н. (1882). *О Богдане Хмельницком.* Харьков.

Величко, С. (1991). *Літопис* (В. О. Шевчук, пер. з кн. укр. мови). Київ: Дніпро, 2.

Газін, В. (2012). Станіслав Казімеж Беневський в польсько-українському політичному діалозі другої половини 50-х рр. XVII ст. *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*, 3. Кам'янець-Подільський, 103–110.

Гарасимчук, В. (1994). *Матеріали до історії козаччини XVII віку*. Львів.

Грушевський, М. (1958). *Історія України-Руси*: в 10 т., 10. Нью-Йорк.

Документи-1: Документи и бумаги о подозрительных сношениях гетмана Ивана Выговского с Крымом и Польшею. 3 апреля – 28 августа 1658 г. *Российский государственный архив древних актов в Москве (РГАДА)*, ф. 229 (Малороссийский приказ), оп. 1 (1658 (7166–67) г.), д. 38.

Документи-2: Документи и бумаги о приезде к царю полковника Павла Тетери. *РГАДА*, ф. 229, оп. 1 (1657 (7165) авг. 3 – 1657 (7166) октября 9), д. 22, 316 л.

Документи-3: Документи и бумаги о приезде к царю Федора Коробки, посланца гетмана Богдана Хмельницкого, с известием о замыслах поляков в союзе с турецким султаном и крымским ханом и при содействии императора Священной Римской империи Фердинанда III идти войною на Московское государство. *РГАДА*, ф. 229, оп. 1 (1657 (7165) мая 13 – 1657 (7165) мая 18), д. 21, л. 1–25.

Документи о назначении воевод и служилых людей в черкасские города (в частности стольника Алексея Чирикова в Полтаву, где полковником был Мартын Пушкарь, бунтовавший казаков и народ против гетмана. 3 апреля – 28 августа 1658 г. *РГАДА*, ф. 229, оп. 1 (1658 (7166–67) г.)), д. 38.

Дополнения к Актамъ историческимъ, собранные и изданные Археологическою комиссіею. (1851). 4/50–I, II, Санктпетербургъ: Въ типографіи Эдуарда Праца, 135–139.

Кордуба, М. (1908). Проба австрійського посередництва між Хмельницьким і Польшею. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*, 84/4. Львів, 1–31.

Кордуба, М. (упоряд.). (1911). *Жерела до історії України-Руси* (Т. 12: Матеріали до історії української козаччини. Т. 5: Акти до Хмельниччини (1648–1657)). Львів: Накладом Наукового товариства імені Шевченка.

Костомаровъ, Н. (1884). *Богданъ Хмельницкій. Историческая монография*. Санкт-Петербургъ.

Мицик, Ю. (1999). З дипломатичної документації Б. Хмельницького та І. Виговського. *Наукові записки. Історія. Історичні джерела*, 14. Київ, 93–112.

Мицик, Ю. (2009). З листування Івана Виговського. *Український археографічний щорічник*, 13/14. Київ, 511–531.

Мицик, Ю. (упоряд.). (2015). *Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр.* (Т. 4: (1655–1658)). Київ.

Памятники, изданные Кіевскою Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ. (1898). (Т. 3. 2-е изд. Отд. 3: Материалы для історії Малоросії). Київ, 154–355.

Переводы в списках с польских листов, привезенных Никиным в Москву от Ив. Выговского): 1) лист польского короля Яна Казимира; 2) лист его же к польскому посланнику Казимиру Биневскому; 3) ему же от канцлера коронного Корытинского; 4) ему же от кн[язя] Чарторизского, воеводы Волынского; 5) ему же от Чонхайского, чашника Киевского). *РГАДА*, ф. 229 (Малороссийский приказ), оп. 1 (1655–1657 (7163–65) гг.), д. 17, л. 68–79.

Перналь, А. Б. (2013). *Річ Посполита двох народів і Україна: дипломатичні відносини 1648–1659*. (Ю. Мицик, пер. з пол. за участі І. Тарасенко). Київ.

Рычаловский, Е. Е. (отв. ред.). (2017). *Переписка гетманов Левобережной Украины с Москвой и Санкт-Петербургом. 1654–1764 гг.: сб. документов* (Т. 1: Гетманство Богдана Хмельницкого. 1654–1657 гг.). Москва.

Списки с переводов писем Хмельницкому от польских вельмож и др. РГАДА, ф. 229, оп. 1 (1657 (7165) июнь), д. 22, л. 1–107.

Томашівський, С. (упоряд.). (1924). *Жерела до історії України-Руси* (Т. 16. Вип. 1: Ватиканські матеріали до історії України. Т. 1: Донесення римських нунційів про Україну 1648–1657). Львів: 3 друкарні наукового товариства імені Шевченка.

Федорук, Я. (1996). Універсали та листи Богдана Хмельницького (11 документів). *Україна Модерна*, 1, 135–145.

Флоря, Б. Н. (2010). *Русское государство и его западные соседи (1655–1661 гг.)*. Москва: Индрик.

Шевченко, Ф. П. (відп. ред.), Крип'якевич, І. П. (упоряд.). (1961). *Документи Богдана Хмельницького (1648–1657)*. Київ.

Юга, О. (2016). *Політична еліта Речі Посполитої та «Українська проблема»: пошук шляхів розв'язання (1648 – перша половина 1659 рр.)* [дис. ... канд. іст. наук., Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка]. http://history.org.ua/LiberUA/YugaPolEl_2016/YugaPolEl_2016.pdf

Archiv für österreichische Geschichte. (1887). 70. Wien.

Grabowski, A. (1845). *Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawniej Polski, diaryusze, relacye, pamietniki i.t.p. sluzyc mogace do objaśnienia dziejów krajowych tudzież listy historyczne do panowania królów Jana Kazimiérza i Michała Korybuta oraz listy Jana Sobieskiego marszałka i hetmana wielkiego koronnego*, 2. Kraków.

Janas, E., Kłaczewski, W. (2002). *Urzednicy województw kijowskiego i czernihowskiego*. Kórnik.

Kersten, A. (1988). *Hieronim Radziejowski. Studium władzy i opozycji*. Warszawa.

Kroll, P. (2008). *Od ugody hadziackiej do Cudnowa. Kozaczyzna między Rzeczpospolitą a Moskwą w latach 1658–1660*. Warszawa.

Kubala, L. (1922). *Wojny duńskie i pokój oliwski 1657–1660*. Lwów: H. Altenberg.

Niesiecki, K. (1842). *Herbarz polski*, 9. Lipsk.

Nouers, P. (1859). *Lettres de Pierre Des Noyers secrétaire de la reine: de Pologne Marie-Louise de Gonzague pour servir a l'histoire de Pologne et de Suède de 1655 a 1659*. Berlin: B. Behr.

Rawita Gawroński, F. (1907). *Poselstwo Bieniewskiego: od mierci B. Chmielnickiego do umowy Hadziackiej*. Lwów.

Riksarkivet. *Diplomatica Muscovitica Cosacica*. Handlingar rörande förhandlingar mellan Sverige och kosackerna 1655–1719. Referenskod SE/RA/2113/2113.2/1a.

Szilágyi, S. (1874). *Monumenta Hungariae Historica I. Diplomataria*. 23.: II. Rákóczi György diplomáciai összeköttetéseihez, 1648–1660. Budapest.

Welykyj, A. G. (Coll.). (1963). *Litterae Nuntiorum Apostolicorum Historiam Ucrainae Illustrantes (1550–1850)*. (Vol. 9: (1657–1659)). Romae.

Wójcik, Z. (1974). *Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej. Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*. Warszawa, 54–177.

REFERENCES

- Akti, odnosyashchiesya k istorii Yuzhnoi i Zapadnoi Rossii, sobrannie i izdannie Arkheograficheskoyu komissieyu.* (1861). (T. 3: 1638–1657). Sankt-Peterburg (in Russian).
- Akti, odnosyashchiesya k istorii Yuzhnoi i Zapadnoi Rossii, sobrannie i izdannie Arkheograficheskoyu komissieyu.* (1863). (T. 4: 1657–1659). Sankt-Peterburg (in Russian).
- Akti, odnosyashchiesya k istorii Yuzhnoi i Zapadnoi Rossii, sobrannie i izdannie Arkheograficheskoyu komissieyu.* (1879). (T. 11: 1672–1674. Pribavleniya 1657). Sanktpeterburg (in Russian).
- Arkhib Yugo-zapadnoi Rossii, izdavaemii komissieyu dlya razbora drevnikh aktov, sostoyashchei pri Kievskom, Podolskom i Volinskom general-gubernatore.* (1908). (Ch. 3. T. 6: Akti Shvedskago Gosudarstven. Arkhiva, odnosyashchiesya k istorii Malorossii (1649–1660 gg.)). Kiev: Tipografiya Imperatorskago Universiteta Sv. Vladimira (in Russian).
- Bulvinskyi, A. H. (2005). Dyplomatychni znosyny Ukrainy v period hetmanuvannia Ivana Vyhovskoho (serpen 1657 – serpen 1659 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, 125–138 (in Ukrainian).
- Butsinskii, P. N. (1882). *O Bogdane Khmel'nitskom*. Kharkov (in Russian).
- Velychko, S. (1991). *Litopys* (V. O. Shevchuk, per. z kn. ukr. movy). Kyiv: Dnipro, 2 (in Ukrainian).
- Hazin, V. (2012). Stanislav Kazimiezh Bienievskii v polsko-ukrainskomu politychnomu dialozi druhoi polovyny 50-kh rr. XVII st. *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*, 3. Kamianets-Podilskyi, 103–110 (in Ukrainian).
- Harasymchuk, V. (1994). *Materialy do istorii kozachchyny XVII viku*. Lviv (in Ukrainian, Latin, & Russian).
- Hrushevskiy, M. (1958). *Istoriia Ukrainy-Rusy: v 10 t., 10*. New York (in Ukrainian).
- Dokumenti i bumagi o podozritelnikh snosheniyakh getmana Ivana Vigovskogo s Krimom i Polsheyu. 3 aprelya – 28 avgusta 1658 g. *Rossiiskii gosudarstvennii arkhiv drevnikh aktov v Moskve (RGADA)*, f. 229 (Malorossiiskii prikaz), op. 1 (1658 (7166–67) g.), d. 38 (in Russian).
- Dokumenti i bumagi o priezde k tsaryu polkovnika Pavla Teteri. *RGADA*, f. 229, op. 1 (1657 (7165) avg. 3 – 1657 (7166) oktyabrya 9), d. 22, 316 l (in Russian).
- Dokumenti i bumagi o priezde k tsaryu Fedora Korobki, poslantsa getmana Bogdana Khmel'nitskogo, s izvestiem o zamislakh polyakov v soyuze s turetskim sultanom i krimskim khanom i pri sodeistvii imperatora Svyashchennoi Rimskoi imperii Ferdinanda III idti voynoyu na Moskovskoe gosudarstvo. *RGADA*, f. 229, op. 1 (1657 (7165) maya 13 – 1657 (7165) maya 18), d. 21, l. 1–25 (in Russian).
- Dokumenti o naznachenii voevod i sluzhilikh lyudei v cherkasskie goroda (v chastnosti stolnika Aleksey Chirikova v Poltavu, gde polkovnikom bil Martin Pushkar, buntovavshii kazakov i narod protiv getmana. 3 aprelya – 28 avgusta 1658 g. *RGADA*, f. 229, op. 1 (1658 (7166–67 g.)), d. 38 (in Russian).
- Dopolneniya k Aktam istoricheskim, sobrannie i izdannie Arkheograficheskoyu komissieyu.* (1851). 4/50–I, II, Sankt-Peterburg: V tipografii Eduarda Pratsa, 135–139 (in Russian).

Korduba, M. (1908). Proba avstryiskoho poserednytstva mizh Khmelnytskym i Polshcheiu. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*, 84/4. Lviv, 1–31 (in Ukrainian).

Korduba, M. (Comp.). (1911). *Zherela do istorii Ukrainy-Rusy* (T. 12: Materialy do istorii ukrainskoi kozachchyny. T. 5: Akty do Khmelnychchyny (1648–1657)). Lviv: Nakladom Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka (in Ukrainian).

Kostomarov, N. (1884). *Bogdan Khmelnitskii. Istoricheskaya monografiya*. Sankt-Peterburg (in Russian).

Mytsyk, Yu. (1999). Z dyplomatychnoi dokumentatsii B. Khmelnytskoho ta I. Vyhovskoho. *Naukovi zapysky. Istorii. Istorychni dzherela*, 14. Kyiv, 93–112 (in Ukrainian).

Mytsyk, Yu. (2009). Z lystuvannia Ivana Vyhovskoho. *Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk*, 13/14. Kyiv, 511–531 (in Ukrainian).

Mytsyk, Yu. (Comp.). (2015). *Dzherela z istorii Natsionalno-vyzvolnoi viiny ukrainskoho narodu 1648–1658 rr.* (T. 4: (1655–1658)). Kyiv (in Ukrainian).

Pamyatniki, izdannie Kievskoyu Kommissiiyu dlya razbora drevnikh aktov. (1898). (T. 3. 2-e izd. Otd. 3: Materiali dlya istorii Malorossii). Kyiv, 154–355 (in Polish, Latin, & Russian).

Perevodi v spiskakh s polskikh listov, privezennikh Nikinim v Moskvu ot Iv. Vigovskogo): 1) list polskogo korolya Yana Kazimira; 2) list yego zhe k polskomu poslanniku Kazimiru Binevskomu; 3) yemu zhe ot kantslera koronnogo Koritinskogo; 4) yemu zhe ot kn[yazy]a Chartorizskogo, vovodi Volinskogo; 5) yemu zhe ot Chonkhaiskogo, chashnika Kievskogo). *RGADA*, f. 229 (Malorossiiskii prikaz), op. 1 (1655–1657 (7163–65) gg.), d. 17, l. 68–79 (in Russian).

Pernal, A. B. (2013). *Rich Pospolyta dvokh narodiv i Ukraina: dyplomatychni vidnosyny 1648–1659*. (Iu. Mytsyk, I. Tarasenko, Trans). Kyiv (in Ukrainian).

Richalovskii, Ye. Ye. (Ed.). (2017). *Perepiska getmanov Levoberezhnoi Ukraini s Moskvoy i Sankt-Peterburgom. 1654–1764 gg.: sb. dokumentov* (T. 1: Getmanstvo Bogdana Khmelnitskogo. 1654–1657 gg.). Moscow (in Russian).

Spiski s perevodov pisem Khmelnitskomu ot polskikh velmozh i dr. *RGADA*, f. 29, op. 1 (1657 (7165) iyun), d. 22, l. 1–107 (in Russian).

Tomashivskiy, S. (Comp.). (1924). *Zherela do istorii Ukrainy-Rusy* (T. 16. Vyp. 1: Vatykanski materialy do istorii Ukrainy. T. 1: Donesennia rymsskykh nuntsiiv pro Ukrainu 1648–1657). Lviv: Z drukarni naukovoho tovarystva imeni Shevchenka (in Italian, & Latin).

Fedoruk, Ya. (1996). Universal ta lysty Bohdana Khmelnytskoho (11 dokumentiv). *Ukraina Moderna*, 1, 135–145 (in Ukrainian, Polish, & Latin).

Florya, B. N. (2010). *Russkoe gosudarstvo i yego zapadnie sosedi (1655–1661 gg.)*. Moskva: Indrik (in Russian).

Shevchenko, F. P. (Ed.), Krypiakevych, I. P. (Comp.). (1961). *Dokumenty Bohdana Khmelnytskoho (1648–1657)*. Kyiv (in Ukrainian, Polish, Latin, & Russian).

Yuha, O. (2016). *Politychna elita Rechi Pospolytoi ta «Ukrainska problema»: poshuk shliakhiv rozviazannia (1648 – persha polovyna 1659 rr.)* [PhD thesis, Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka]. http://history.org.ua/LiberUA/YugaPolEl_2016/YugaPolEl_2016.pdf (in Ukrainian)

- Archiv für österreichische Geschichte*. (1887). 70. Wien (in Latin, & German).
- Grabowski, A. (1845). *Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawniej Polski, diaryusze, relacye, pamiętniki i.t.p. służyć mogące do objaśnienia dziejów krajowych tudzież listy historyczne do panowania królów Jana Kazimiérza i Michała Korybuta oraz listy Jana Sobieskiego marszałka i hetmana wielkiego koronnego*, 2. Kraków (in Polish).
- Janas, E., Kłaczewski, W. (2002). *Urzednicy województw kijowskiego i czernihowskiego*. Kórnik (in Polish).
- Kersten, A. (1988). *Hieronim Radziejowski. Studium władzy i opozycji*. Warszawa (in Polish).
- Kroll, P. (2008). *Od ugody hadziackiej do Cudnowa. Kozaczyzna między Rzeczpospolitą a Moskwą w latach 1658–1660*. Warszawa (in Polish).
- Kubala, L. (1922). *Wojny duńskie i pokój oliwski 1657–1660*. Lwów: H. Altenberg (in Polish).
- Niesiecki, K. (1842). *Herbarz polski*, 9. Lipsk (in Polish).
- Nouers, P. (1859). *Lettres de Pierre Des Noyers secretaire de la reine: de Pologne Marie-Louise de Gonzague pour servir a l'histoire de Pologne et de Suède de 1655 a 1659*. Berlin: B. Behr (in French).
- Rawita Gawroński, F. (1907). *Poselstwo Bieniewskiego: od mierci B. Chmielnickiego do umowy Hadziackiej*. Lwów (in Polish).
- Riksarkivet. *Diplomatica Muscovitica Cosacica. Handlingar rörande förhandlingar mellan Sverige och kosackerna 1655–1719*. Referenskod SE/RA/2113/2113.2/1a (in Latin).
- Szilágyi, S. (1874). *Monumenta Hungariae Historica 1. Diplomataria. 23.: II. Rákóczi György diplomáciai összeköttetéseihez, 1648–1660*. Budapest (in Hungarian).
- Welykyj, A. G. (Coll.). (1963). *Litterae Nuntiorum Apostolicorum Historiam Ucrainae Illustrantes (1550–1850)*. (Vol. 9: (1657–1659)). Romae (in Italian & Latin).
- Wójcik, Z. (1974). *Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej. Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*. Warszawa, 54–177 (in Polish).

Andrii BOLIANOVSKYI

Doctor of Historical Sciences, Senior Research Fellow

Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

Associate Professor of the Department of History, Museum Studies and Cultural

Heritage Institute of Humanities and Social Sciences

Lviv Polytechnic National University

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7685-1854>

e-mail: andrii.bolianovskyi@gmail.com

THE DIPLOMATIC WAY TO THE HADIACH AGREEMENT (1657–THE FIRST HALF OF 1658)

The foreign policy steps of the Polish king Jan Casimir II Waza and the hetman of the Zaporizhian Army Ivan Vyhovskyi regarding the political rapprochement of their states are examined. It was found that representatives of the Polish-Lithuanian Commonwealth

demonstrated the main interest and diplomatic initiatives and activity in conducting negotiations. The practical measures, means and methods applied taking into account the specific conditions and the nature of the solved tasks of their foreign policy are analyzed.

The actions of the heads of the two states and statesmen empowered to negotiate as mediators between the king and the hetman and their diplomats in the process of drafting agreements taking into account the national and social interests of their social groups are studied. The content of the negotiations is revealed and the main arguments of the contracting parties in favor of the settlement of current and prevention of future conflicts in relations between Poland and Ukraine are given.

Two main stages on the way to achieving understanding and partnership are singled out: 1) measures to achieve peace in 1657; 2) efforts made by the contracting parties to conclude a political agreement in the first half of 1658). It is noted that the decisive success of the negotiations was ensured by the personal diplomatic abilities of the main «lobbyist» of the political negotiations, Stanislaw Kazimierz Bienewki. It is concluded that about Moscow's unsuccessful attempts to destroy the construction of peace and co-understanding between Poland and Ukraine.

Keywords: Poland, Ukraine, Zaporizhian Army, Hadiach Agreement.